

YTTRANDE

2009-04-24

Vårt

Dnr:11.09

Ert datum

Ert Dnr:

2009-02-12

2008/8128/UH

Utbildningsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Yttrande över Självständiga lärosäten (SOU 2008:104)

Sveriges Ingenjörer yttrar sig härmed över Självständiga lärosäten (SOU 2008:104), betänkande av Autonomiutredningen.

Sammanfattning

De fristående högskolor som finns i Sverige har visat sig vara framgångsrika på områden där de statliga högskolorna ser hinder. Fristående högskolor är därför en väg att gå vidare.

En förändring av lärosätenas verksamhetsform måste tjäna syftet att öka utbildningskvalitén, nå en bättre samverkan mellan högskola och arbetsliv, stärka den behovsmotiverade forskningen och realisera forskningsresultat. Vidare måste framtidens högskola utgå från studenternas och forskningens behov, annars blir varje organisationsförändring fruktlös.

Mångfald och variation ökar möjligheten för högskolorna att anpassa verksamheten till sina egna, unika förutsättningar. Det är nyckeln till en hög utbildningskvalité och ett dynamiskt forsknings- och innovationssystem. Att stöpa om alla statliga lärosäten enligt samma modell kan innebära att de önskade effekterna av en självständighetsreform uteblir. Sveriges Ingenjörer efterlyser därför en djupare analys av möjligheten att driva högskoleverksamhet i privaträttslig form.

En mer fristående ställning för lärosätena öppnar för att göra högskolans anställningsvillkor mer lika de som gäller i det privata näringslivet. Sveriges Ingenjörer anser att LAS och kollektivavtal ska gälla i högskolan.

Brister med myndighetsformen

Sveriges Ingenjörer instämmer i utredarens analys av de brister och problem som myndighetsformen medför för högskolorna. Oförmågan att äga egendom eller att sluta civilrättsliga avtal utan författningsstöd hör till de mer uppenbara nackdelarna. Det finns ytterligare brister med myndighetsformen som inte står i samklang med en internationaliserad, öppen och konkurrensutsatt högskolevärld.

Utöver de formella begränsningar som myndighetsformen medför vill Sveriges Ingenjörer lyfta fram de attitydmässiga fördelar som fristående högskolor kan föra med sig. Att äga rådighet över och ansvar för sin egen verksamhet kan frigöra kreativitet och utvecklingslust i organisationen. Högskolan i Jönköping och Chalmers är goda exempel på detta. Sveriges Ingenjörer ställer sig tveksam till att den föreslagna formen för självständiga lärosäten inom statligt hägn får motsvarande effekt.

De självständiga lärosätenas organisation

Sveriges Ingenjörer ställer sig i huvudsak bakom utredarens förslag på hur de statliga självständiga lärosätena ska organiseras. Det ligger stort värde i att lärosätena får bygga sin interna organisation utifrån sina egna behov och bedömningar. Det är bra att de centrala reglerna av lärosätenas organisation begränsas till det nödvändigaste.

Enligt utredarens förslag ska högskolestyrelsen tillsätta rektor och denne är direkt underställd styrelsen. Sveriges Ingenjörer ifrågasätter det lämpliga i att rektor, som är högst ansvarig för att styrelsens beslut verkställs, själv ska ingå i styrelsen. En sådan ordning riskerar att leda till att rollerna sammanblandas och till att det blir svårare för styrelsen att utkräva ansvar.

Sveriges Ingenjörer anser att företrädare för de anställda ska vara fullvärdiga medlemmar av styrelsen och inte enbart ha närvaro- och yttranderätt. Dessa ska utses av personalorganisationerna.

Personalfrågor

Sveriges Ingenjörer välkomnar att de självständiga lärosätena ska omfattas av de allmänna arbetsrättsliga reglerna, kompletterat med kollektivavtal. Vi noterar att personalen hos de självständiga lärosätena upphör att vara statsanställd, men att lärosätena fortsatt ska vara anslutna till arbetsgivarverket.

Det skapar förutsättningar att anpassa kollektivavtalen till de förhållanden som råder i högskolan.

Det yviga bruket av många på varandra följande tidsbegränsade anställningar inom högskolan måste upphöra. Det är oacceptabelt för den enskilde och borde även vara det för varje seriös arbetsgivare. LAS i kombination med kollektivavtal ska gälla i högskolan.

Det råder ingen tvekan om att en översyn av befattningsstruktur och anställningsformer är angelägen. Sveriges Ingenjörer välkomnar därför att regleringen av befattningsstruktur och anställningsförfarande ska hanteras på lärosätet.

Liksom utredaren utgår Sveriges Ingenjörer från att varje anställningsordning i vart fall kommer att innehålla regler om ledigkungörelse, sakkunniggranskning och beredningsgrupp. Detta bör framgå av definitionen av begreppet anställningsordning i en lag om självständiga lärosäten, eller i motsvarande lag med bäring på andra associationsformer.

Den privaträttsliga modellen

Sveriges Ingenjörer anser att en genomgripande reform av högskolesektorn måste leda till att samverkan mellan högskola och näringsliv ökar. Det skapar förutsättningar för en bättre utbildningskvalité och kan stärka den behovsmotiverade forskningen. Även näringslivet och övriga samhället drar nytta av en ökad samverkan. De lösningar som finns mellan högskola och näringsliv måste lösas upp. Det finns få övertygande resonemang i utredningen för hur statliga självständiga lärosäten ska uppnå detta.

De statliga högskolorna och universiteten uppger ofta att myndighetsformen sätter upp formella hinder för samverkan med andra aktörer. Där har de högskolor som drivs i privaträttslig form visat sig vara framgångsrika.

Lärosätenas fristående ställning är tänkt att skapa utrymme för mångfald och individuella utvecklingslinjer inom högskolan. Statliga självständiga lärosäten är inte nödvändigtvis den associationsform som frigör en sådan potential.

Utredningen avfärdar i stort aktiebolag och/eller stiftelse som lämplig associationsform för högskoleverksamhet. Stiftelseformen anses ha alltför stor tröghet i sin konstruktion. Den rena aktiebolagsformen anges som orealistisk eller att tanken på att driva högskolor som aktiebolag känns främmande för många. Vidare anses aktiebolagsformens avkastningssyfte utgöra ett hinder. Icke desto mindre drivs redan idag högskolor i stiftelse- och aktiebolagsform med framgång.

Möjligheten att införa en, för svensk rätt, ny privaträttslig associationsform borde ha prövats. Det saknas inte exempel i andra länder och det torde inte vara svårare att utforma en lämplig privaträttslig associationsform än att skapa en ny offentligrättslig modell.

Sveriges Ingenjörer beklagar vidare att utredningen inte beaktar möjligheten till delat ägarskap eller etablering av andra aktörer inom högskolesektorn.

Styrning, kontroll, utvärdering

Ett uttalat syfte med att göra lärosätena fristående är att minska den politiska styrningen. Det går dock inte att komma ifrån att staten som huvudsaklig finansiär får en styrande påverkan. Sveriges Ingenjörer ser inte detta som ett problem så länge den styrningen sker på saklig grund.

Ansvar för utvärdering och utveckling av utbildningskvalitén ska huvudsakligen ligga på lärosätena. Ett effektivt kvalitetsutvecklingsarbete måste bedrivas på lärosätetsnivå. Det ställer stora krav på lärosätets förmåga att genomföra utvärdering och utveckling på ett systematiskt sätt. Sveriges Ingenjörer ställer sig bakom att lärosätena fritt ska välja externa utvärderingsorgan för sina kvalitetsutvärderingar.

Extern granskning av lärosätenas kvalitetsarbete är mycket viktig. Utöver kontrollfunktionen bidrar den externa utvärderingsprocessen till att stärka och strukturera lärosätenas systematiska kvalitetsutveckling. Här bör akademikerförbundens särskilda kompetens kring utbildningskvalité och studenternas framtida arbetsmarknad tas tillvara.

Sveriges Ingenjörer vill särskilt lyfta fram värdet av öppna och begripliga redovisningar av intern likväl som extern utvärdering. Denna information har mycket stort värde för såväl studenter och finansiärer som för avnämare.

Sveriges Ingenjörer anser att det även i framtiden ska vara Högskoleverket som utfärdar och dra in examensrätter. Examensrätterna är ett viktigt verktyg för att garantera en acceptabel kvalitetsnivå samtidigt som de är ett kraftfullt sanktionsvapen. Det finns dock skäl att även tillämpa andra sanktions- eller stimulansverktyg för kvalitet som inte är fullt så drastiska.

Egen kapitalbas

De självständiga lärosätena föreslås få en egen kapitalbas genom att Akademiska Hus AB överförs till ett holdingbolag. Det ska sedan ägas gemensamt av lärosätena. Självständiga lärosäten inom staten har måhända behov av en sådan kapitalbas. Sveriges Ingenjörer ställer sig dock tvivlande till den föreslagna modellen.

Lärosätena har mycket olika behov av kapital och ett gemensamt ägande av Akademiska Hus AB riskerar att leda till onödiga konflikter. Dessutom är lärosätena experter på utbildning och forskning, inte på fastighetsförvaltning.

Sveriges Ingenjörers ställningstaganden

Sveriges Ingenjörer anser att

- Fristående högskolor behövs för ökad mångfald och dynamik i högskolesektorn.
- En ny privaträttslig associationsform lämplig för högskoleverksamhet bör utarbetas.
- Högskolans befattningsstruktur och anställningsformer måste ersättas.
- LAS i kombination med kollektivavtal ska gälla i högskolan.
- Kvalitetsarbetet måste utvecklas i samarbete mellan högskolorna, externa utvärderingsorgan och akademikernas yrkesorganisationer.
- Lärosätena bör inte äga Akademiska Hus AB.

SVERIGES INGENJÖRER

Richard Malmberg
Förbundsdirektör

Ludvig Larsson
Utredare

Olle Dahlberg
Utredare